

Havelkova cesta divadelní zkouškou Petra Hanušková

V říjnu 2012 vydalo nakladatelství Akademie múzických umění v Praze knihu Jiřího Havelky *Zmrazit čerstvé ovoce*. Jedná se o doplněnou verzi stejnojmenné dizertační práce, kterou Havelka obhájil před dvěma lety.

Samotná kniha je pak souborem esejů, v nichž si autor ujasňuje svoje postoje k umělecké tvorbě a ke světu obecně - snaží se zdůvodnit, jak chápe pozici divadla v dnešní době, co pro něj znamená tvůrčí proces a jakou roli v něm zaujímá divadelní zkouška. Havelka přitom píše velmi čtivě, a i když je kniha souborem jeho osobních postojů a zkušeností, rozhodně je z ní patrná snaha si všechny tyto postoje nějak logicky zdůvodnit. Kniha *Zmrazit čerstvé ovoce* se proto nejlépe čte, pokud ji bereme jako ponor do mozku jednoho z umělců, jenž výrazně formuje české divadelní prostředí a jako pedagog ovlivňuje generaci budoucích divadelních tvůrců.

Inscenace Jiřího Havelky bylo v posledních letech možné vidět v mnoha pražských divadlech, která se od sebe svou poetikou přece jenom liší - od malé scény pracující především s improvizací a hrou (Studio Ypsilon) přes divadlo kladoucí důraz na dramatické texty a herectví (Dejvické divadlo) až po velkou scénu, jež se v minulých letech přidala k jistému proudu dnešní činohry, který dramatické texty rozbíjí a přetváří je ve zcela jinou skutečnost, mnohdy zcela nezávislou na realitě, a divák si tak smysl inscenací dotváří pouze prostřednictvím imaginace (Divadlo na Vinohradech).

Fakt, že se Jiří Havelka dokáže vejít do dramaturgie činoherních i experimentálních scén, může být z teoretického hlediska velmi zajímavý. Jiří Havelka nepracuje s již existujícími dramatickými texty, ale přichází před herce s konkrétním tématem, které pak společně s nimi rozvádí na základě kolektivní improvizace a později fixují do uceleného jevištního tvaru. Tedy, jak říká Havelka ve své knize, snaží se zamrazit ty nejlepší čerstvé okamžiky (plody) vzniklé na zkouškách a ty pak předat divákům. Důležitý je pro něj herecký komponent stejně jako divákův prožitek, který dotváří celý smysl představení.

Pokud známe kontext českého divadla a inscenace Jiřího Havelky, může nám pak teoretická reflexe Havelkovy tvorby dát odpověď na otázku, jakými směry se může noninterpretáční divadlo ještě ubírat a kde jsou jeho hranice.

V tomto případě se dopouštím už trochu „nadinterpretace“ a nabízím tento pohled pouze jako možnost, jak Havelkovu knihu číst. Sám autor si totiž tyto otázky neklade a ani se příliš nezabývá otázkou autorského divadla v rámci diferenciací české divadelní scény. Bere autorská divadla jako pro sebe jediný možný způsob uměleckého vyjádření, a podle toho také celou knihu strukturuje.

V první části nazvané *Divadelní kontext* tak Havelka zkoumá, jestli má divadlo ve světě digitálních médií ještě nějakou šanci přežít. Ve své odpovědi nepřichází s ničím, co by, jak sám přiznává, už nebylo řečeno mnohokrát předtím - tedy že v rámci divadelní události se setkávají živí lidé s živými lidmi (umělci s diváky), což jiné médium zprostředkovat nedokáže. To, že divadlo má v dnešní době šanci přežít, vidí Havelka i ve stále rostoucí touze po kontaktu, komunikaci a simulaci skutečného života. Odtud všechny ty virtuální reality, on-line sdílení, touha vykřičet svůj názor do světa, dát najevo, že jsme živí tady a teď.

Tato část knihy se velmi dobře čte obzvláště fanouškům populárně-vědeckých teorií a popkultury obecně. Havelka si totiž při snaze pochopit dnešní svět a nalézt inspiraci k tvorbě bere na pomoc například Einsteinovu teorii relativity, komentáře Stephena Hawkinga, poznatky Richarda Feynmana, Schrodingerovu živomrtvou kočku v krabici nebo pacienty neuropsychologa Olivera Sackse, jejichž případy zveřejnil ve slavné knize *Muž, který si pletl manželku s kloboukem*. Všechny tyto příklady slouží Havelkovi k zamyšlení se nad tím, jak vnímáme realitu, co vlastně realita znamená a jaká je zde analogie s jeho divadelní tvorbou.

Tyto úvahy doplňují praktická cvičení na konci kapitol, na kterých si lze na vlastní kůži vyzkoušet probíraná témata - například jak se na všední realitu dívat divadelně a manipulovat s ní a jak běžné situace přetavit v tvořivou hru.

Objevy kvantové fyziky také Havelku inspirují k úvaze nad rolí divadelního publika. Přírodní vědy totiž i přes všechnu objektivitu dospívají k poznání, že lidské vnímání hraje v interpretaci reality nezastupitelnou roli, a stejně tak bere Havelka i diváka v divadle - jako partnera, který je schopen aktivně si dotvořit význam představení svou imaginací. Toho podle něj nelze dosáhnout jinak než na základě spontánní a svobodné hry s určitým tématem, kdy se publiku ukáže realita i z jiného hlediska, než jak ji obvykle vnímá. Proto Havelka vylučuje z divadla literaturu, podle něj nikdy dramatické texty nemohou takový zážitek vyvolat.

Jak k dialogu mezi umělci a diváky dojít se pak snaží autor definovat v druhé stěžejní části knihy nazvané *Divadelní zkouška*. Zkoušku Havelka bere jako kolektivní otevřený tvůrčí proces, ne pouhé nacvičování, a vymezuje ho na základě pěti „N“ (Naslouchání, Nejistota, Náhoda, Nedokončenost, Naivita). Tato část knihy je velmi osobní a Havelka v ní přiznává, že celá zkouška jako umělecký akt je tak trochu obestřena magií - nejlepší nápady vznikají náhodně, inspirace přichází nečekaně, a i přes všechno snažení je stejně celý výsledek nejistý, dokud nepřijde divák a nedá všemu dění na jevišti význam. Jiří Havelka tak vlastně neříká nic, co by nebylo jasné každému,

kdo k umění aspoň trochu přičichl (jak teoreticky, tak prakticky). Na druhou stranu je *Zmrazit čerstvé ovoce* především osobní výpověď mladého režiséra, který si ujasňuje svou vlastní tvorbu a důvody, které ho k volbě autorského divadla přivedly.

Pokud tedy nechceme brát knihu pouze jako studii „Jiří Havelka a divadlo“, můžeme ji považovat také za trochu netradiční učebnici pro lidi zabývající se divadlem, nebo zkrátka jako inspirační zdroj toho, jak se na věci kolem sebe dívat jinak, než jsme normálně zvyklí. Například zkusit si některé z Havelkových cvičení - chodit po ulici pozadu, pojmenovávat jinak předměty, sledovat reakce lidí na netypické situace a další.

Nicméně *Zmrazit čerstvé ovoce* je původně dizertační práce a výsledek výzkumu umění, proto je možné si v této souvislosti klást otázku, co by měl takový výzkum vlastně přinášet. Samozřejmě tady asi bude věčný spor mezi teoreticky a prakticky zaměřenými obory. Vědecký výzkum se obvykle opírá o objektivní fakta a klade si otázky, na které se snaží najít ucelené odpovědi, které pak mohou sloužit pro další výzkum. Umění naproti tomu nikdy přesné odpovědi neposkytne, umělci si obecně kladou další a další otázky a doufají, že na ně odpoví sama tvorba. To vyžaduje zapojení aktivity diváků, takže v důsledku tu můžeme mít tisíce různých odpovědí na jednu otázku. Mluví tedy za umělce spíše vytvořená díla a dizertační práce by pak měla být pouze ujasnění si vlastních stanovisek a postupů? Do jaké míry má být osobní výpověď a do jaké míry má čtenáře v uvažování o divadle posunout dále či přinášet nový pohled? Od umělců samozřejmě nelze očekávat, že se na svou tvorbu budou dívat objektivně. Na druhou stranu dizertační práce vznikají na akademické půdě, a je v této souvislosti důležité klást si otázky o jejich smyslu a formě.

HAVELKA, Jiří. *Zmrazit čerstvé ovoce*. Praha: Nakladatelství Akademie múzických umění v Praze, 2012. 179 s., ISBN 80-7331-222-0

Zdroj: časopis Hybris č. 15, 2012